

Christopher Flavin – Brigitte Young – Christoph Scherrer – Klaus Zwickel u. a.: *Global Governance: Gewerkschaften und NGOs – Akteure für Gerechtigkeit und Solidarität.*

Herausgegeben von der Otto-Brenner-Stiftung. 1. Aufl. Hamburg: VSA-Verlag, 2002, 159 stran, ISBN 3-87975-846-8.

Recenzovaná kniha je sborníkem z výroční konference německé nadace *Otto-Brenner-Stiftung*, konané v Berlíně ve dnech 25.–26. 10. 2001. Tato vědecká nadace byla založena vlivnou německou odborovou centrálou *IG Metall*. Odborářské kořeny do velké míry ovlivňují její silně sociálně podbarvenou světonázorovou orientaci a náplň činnosti.¹ Tématem výroční konference 2001 bylo *Global Governance – politická alternativa k neoliberalní globalizaci?* Určitým „oříškem“, jehož úspěšné „rozlousknutí“ je však dost důležité pro pochopení základního poselství většiny příspěvků zahrnutých do publikace, je již správný překlad sousloví *Global Governance*. Podle jednatele zmíněné nadace *Michaela Blanka* toto slovní spojení neznamená „hledání světové vlády, nýbrž se týká otázky říditelnosti světa... Nejde přitom o nic menšího než o vytvoření světové řádovotné politiky (*Weltordnungspolitik*) a světové politiky blahobytu (*Weltwohlfahrtspolitik*) a o alternativu k neoliberalismu jako ke konstitutivnímu modelu (*Ordnungsmodell*) světového hospodářství.“² Česky bychom se tedy zřejmě mohli uchýlit k pracovnímu překladu *globální regulační mechanismus*.

Publikace je rozdělena do tří tematických okruhů: *Mezinárodní měnový fond a Světová banka – mezi setrvačností a nutností reformy*, *Udržitelná politika klimatu – průběžný kámen pro Global Governance*, *Odbory a nevládní organizace jako aktéři Global Governance*. Přitom první z nich je zřejmě v největší míře zaměřen na obecné otázky globalizace a na její důsledky pro lidstvo. Mimo uvedené tematické okruhy stojí již zmíněný úvodní příspěvek *M. Blanka* (nazvaný *Global Governance*), závěrečný shrnující text vedoucího kancláře předsedy *IG Metall* a dalšího jednatele *Otto-Brenner-Stiftung* *Klausa Langa* (*Politická alternativa k neoliberalní globalizaci?*), jakož i příspěvek *Dani Rodrika*, profesora *John F. Kennedy School of Government* na *Harvardské univerzitě*.

Pro většinu příspěvků (celkem je jich v recenzované publikaci otištěno čtrnáct) je typická více či méně kritická distance od neoliberálních paradigmat a především od jejich aplikace na oblast mezinárodních ekonomických vztahů, která podle názoru příslušných autorů vede k neustálému prohlubování propasti mezi bohatými a chudými zeměmi světa a navíc přispívá ke zhoršování ekologické situace (pozornost je zde věnována zejména otázce změn klimatu, která však rozhodně není jediným závažným ekologickým problémem současného světa). Někteří autoři se rovněž snaží promýšlet určité alternativy k dosavadním převážně neoliberálním přístupům ke světové ekonomice.³ V některých státech jsou obsaženy výzvy na adresu Evropy, respektive Evropské unie (EU), aby mnohem aktivněji vystupovala na globální scéně a více propagovala svůj sociálněekonomický model a své regulační mechanismy, které by se ve značné míře mohly stát vzorem pro řešení některých problémů, jež přináší dosud živelně probíhající globalizace. Vzhledem k tématu celé akce a k jejímu pořadateli je pochopitelné, že se v řadě příspěvků objevují zmínky o roli odborů v procesu globalizace a o možnostech jejich spolupráce s nevládními organizacemi (NGOs) při snaze o zavedení regulačních mechanismů, korigujících dosavadní živelný průběh ekonomické globalizace. Některé příspěvky se rovněž pod bezprostředním dojmem událostí z 11. září 2001 zabývají otázkou světového terorismu a jeho souvislostí s celkovým stavem současného světa.

Výše zmíněný text *D. Rodrika* se kriticky vyjadřuje ke stávajícímu světovému obchodnímu řádu (v rozhodující míře formovanému na základě neoliberálních ekonomických

doktrín, požadujících především liberalizaci a deetatizaci ekonomických vztahů a aktivit), který podle autorova názoru výrazně nedoceňuje nutné mezinárodní (či nejlépe nadnárodní) regulatorní mechanismy, a tím mj. podvazuje perspektivy rozvojových zemí na dosažení vyšších sociálněekonomických standardů (čímž přinejmenším ty nejhudší a nejvíce znevýhodněné odsuzuje k pokračujícímu ekonomickému zaostávání a vzdalování šťastnějším částem světa). Jednotlivým státům navíc v dostatečné míře neumožňuje chránit své specifické zájmy i tradice, které někdy bývají požadavky na bezbřehou liberalizaci přístupu na trh vážně ohroženy: „Světový obchodní režim se musí přeorientovat od perspektivy zaměřené na přístup na trh (*Marktzugang*) na perspektivu zaměřenou na rozvoj. Tento posun v podstatě znamená, že přestaneme obchodní režim posuzovat z hlediska maximalizace obchodních toků zboží a služeb a místo toho se budeme ptát: »Zvyšují právě navržené, jakož i existující obchodní dohody možnosti spravedlivého rozvoje na národní úrovni?«“⁴

Jak již bylo řečeno výše, první tematický okruh recenzované publikace (čtyři příspěvky) je zaměřen na roli bretton-woodských finančních institucí v současném světě a na předpoklady a možnosti jejich dalších reforem, které by jim umožnily hrát žádoucí roli regulátora procesu globalizace. Z myšlenkových koncepcí obvyklých v jiných statích se poněkud vymyká text zaměstnance Světové banky *Bernda Esdara* (zabývá se problematikou omezení chudoby a otázkami ekonomického managementu). Ve svém příspěvku mj. seznamuje s některými změnami ve fungování uvedených institucí, jejichž cílem je posílit jejich schopnost pomáhat jednotlivým zemím čelit krizím a lépe vyjasnit jejich vzájemnou dělbu práce. Tyto změny spočívají např. v určitém zmírnění tzv. podmínek programové kondicionality, na jejichž základě je poskytována pomoc postiženým zemím, neboť „podmínky Mezinárodního měnového fondu nesmějí přetěžovat implementační kapacitu země... a musejí se omezovat jen na nezbytně nutné“.⁵ Větší pozornost má být rovněž věnována prevenci krizí. Jejich příčiny autor vidí především na straně příslušných rozvojových zemí, a to v jejich „makroekonomických slabostech“ a „strukturálních deficitech“.⁶

Autor přijímá určitou kritiku ohledně fungování obou bretton-woodských institucí v minulosti, kdy prý „[p]od tlakem událostí byly realizovány rovněž akce, které se později neukázaly jako optimální“.⁷ Celkově považuje však globalizaci odehrávající se na základě stávajících podmínek a pravidel za proces, který je nejen objektivní a nezvratný, ale v podstatě i pozitivní. Souhlasí s tím, že některé nepřijatelné sociálněekonomické důsledky procesu globalizace je nutné korigovat, přičemž velmi významná role zde náleží právě oběma bretton-woodským institucím: „... jde o to utvářet proces globalizace tak, aby se na něm mohli podílet všichni... proces hospodářských změn musí být sociálně a rozvojově odpružen. Mezinárodní měnový fond a Světová banka mají mimořádnou odpovědnost při ovlivňování a utváření procesu globalizace v tomto směru.“⁸

Dost výrazně jinak vyznívají další tři příspěvky náležející do prvního tematického okruhu. Staví se totiž mnohem kritičtěji k dosavadnímu průběhu globalizace a k roli bretton-woodských institucí. *Brigitte Young*, profesorka Westfälische Wilhelms-Universität Münster, v úvodu své stati rekapituluje vývoj mezinárodního měnového a finančního systému a v jeho rámci působení Mezinárodního měnového fondu (MMF) a Světové banky (SB) v období po druhé světové válce. Toto období rozděluje na dvě etapy. První z nich zahrnuje období od konce druhé světové války až do zhroutení systému pevných směnných kurzů na počátku 70. let. Tato etapa je obecně charakterizována existencí přísných kontrol pohybu kapitálu, které slouží mj. jako nástroj k prosazování politiky plné zaměstnanosti. Vůdčí hospodářskopolitickou doktrínou je v této době keynesiánství, jež je poměrně příznivě nakloněno státním zásahům do ekonomiky. Druhá etapa začíná po roce 1971 a je charakterizována postupnou liberalizací finančních trhů (která byla původně důsledkem pádu systému pevných směnných kurzů) a později celých ekonomik. Sílicí liberalizační tlaky vedou během 80. let až k určitému triumfu neoliberalismu jako ideologie, která se na určitou dobu stává vůdčí hospodářskopolitickou doktrínou.

Za nástupem neoliberální doktríny přitom autorka nevidí nějaký „přirozený“ a „neodvratně daný“ vývoj, ale především určitou lidskou konstrukci, která má sloužit bohatým zemím Severu a jejich podnikatelským kruhům k maximalizaci zisků. Dominance trhu totiž „není ani přirozená, ani neodvratná, nevznikla z ničeho, nýbrž byla vědomě vytvořena“.⁹

Rozvojové země se po nástupu neoliberální doktríny staly mj. obětí prudkých a nekontrolovatelných pohybů kapitálu, jež byly původně důsledkem přetlaku volné likvidity v hlavních finančních centrech, která při hledání co nejvýhodnějších možností svého zhodnocení doslova zaplavila některé rozvojové země bez ohledu na jejich reálnou absorpční kapacitu. „*Jakmile ale bylo jasné, že absorpční schopnost těchto zemí nemůže zajistit výnosy v odpovídající výši, nastal prudký opačný pohyb kapitálových toků, ještě zesilovaný spekulací vlnou proti příslušné měně.*“¹⁰

V rámci svého velmi brilantního příspěvku B. Young rovněž předkládá určitý tříbodový program reformy světové finanční architektury, zahrnující změnu poměru hlasovacích práv v breton-woodských institucích, kontrolu mezinárodních kapitálových pohybů (včetně zavedení Tobinovy daně), stabilizaci směnných kurzů a zavedení mezinárodních postupů uplatňovaných v případě insolvence některé země (včetně systému ochrany dlužníků).

V dost podobném – tj. kritickém vůči dosavadnímu průběhu globalizace formované především na základě neoliberálních přístupů – duchu vyznívají další dva příspěvky prvního tematického okruhu publikace. *Nicola Bullard* z NGO Focus on the Global South (tato organizace je napojena na Ústav sociálních věd bangkoké University Chulalongkorn) ve své stati, nazvané *Cukr a bič: Světová banka, Mezinárodní měnový fond, hospodářská pomoc a obchod*, především konstatuje úplné selhání dosavadního neoliberálního systému *Global Governance*, založeného na prosazování vlastnických práv a na ovlivňování a regulování některých procesů pouze na *ad hoc* bázi. Tento systém, jehož důležitým pilířem jsou breton-woodské instituce, prý „[n]evytvořil žádná pracovní místa [s tím je pochopitelné možné polemizovat – pozn. aut.]. Nerozděluje spravedlivě blahobyt a zisk. Nechrání životní prostředí. Neomezuje nadbytečný konzum na Severu. Nechrání základní práva dvou třetin světového obyvatelstva na zdraví, vzdělání, bydlení a výživu. Neskončil s válkami a s terorismem (ve všech jeho formách).“¹¹

N. Bullard na několika místech především velmi kriticky – a někdy možná snad až příliš ostrým a paušalizujícím tónem – hodnotí působení Světové banky a Mezinárodního měnového fondu, které podle jeho názoru hájí výlučně zájmy bohatých zemí Severu, především pak USA. Velmi příznačné je podle něj zejména působení obou institucí – zejména však Mezinárodního měnového fondu – v době asijské krize v roce 1997, kdy podmínky pro poskytnutí hotovostních úvěrů a vydaná hospodářskopolitická doporučení byly dílem zcela kontraproduktivní (např. aplikace opatření proti inflaci, která existující krizi dále prohlubovala) a dílem zcela neadekvátní dané situaci, zaměřené spíše než na pomoc daným zemím na obhajobu „prestiže“ neoliberální ideologie. Do této skupiny lze zařadit např. tyto podmínky: „... *liberalizace pracovního trhu v Koreji, krácení subvencí na suroviny jako olej a rýže v Indonésii a privatizace řady úspěšných státních podniků v Thajsku.*“¹² Velmi skepticky se staví rovněž k současným reformám obou breton-woodských institucí, které podle jeho názoru v žádném případě nezmění nic na skutečnosti, že „*Banka a Fond budou i nadále dominovat bohaté země a washingtonský konsenzus bude i nadále určovat vývoj diskurzu.*“¹³

Velmi kriticky – byť méně vyhoceným způsobem než N. Bullard v předcházejícím příspěvku – vystupuje vůči stávající podobě globalizace též *Heribert Dieter* z německé nadace Stiftung Wissenschaft und Politik. Jeho stať obsahuje rovněž některé teoretičtější laďené úvahy, které si kladou za cíl zdůvodnit potřebu mnohem systematictější regulace finančních trhů. Zmíněná regulace by podle jeho názoru měla sledovat především tyto tři prioritní cíle:¹⁴

- Vytvoření globální rádotvorné a strukturální politiky, která by mj. stanovila rámec pro soukromé aktéry pohybující se na mezinárodních finančních trzích.
- Zmírnění důsledků finančních krizí, aby pokud možno nevedly k vážným a dlouhodobým ekonomickým krizím.
- Posílení národních finančních trhů rozvojových zemí, aby se investoři z těchto zemí pokud možno nemuseli zadlužovat v zahraničních měnách.

H. Dieter se domnívá, že by vůdčí role při vytváření regulačního mechanismu světových finančních trhů měla připadnout Evropě (která má mj. s vytvářením regulačních mechanismů, byť pouze regionálních, určité zkušenosti), neboť od USA nebo jiných aktérů světové ekonomiky nelze z různých důvodů očekávat v tomto směru iniciativu.

Nejpalčivějším ekologickému problému současného světa, tj. klimatickým změnám vyvolaným lidskou činností (konkrétně emisí kyslíčnicku uhličitého do ovzduší), se věnuje *druhá část* recenzované knihy, jež zahrnuje čtyři příspěvky. Jejich určitým společným jmenovatelem jsou důrazná varování před důsledky rostoucích emisí skleníkových plynů, výzvy k postupnému nahrazení dosavadních zdrojů energie, založených na spalování fosilních paliv, alternativními zdroji a snaha o zasažení problematiky ochrany klimatu do širšího rámce potřeby vytvoření globálních regulačních mechanismů.

Christopher Flavin, prezident washingtonského Worldwatch Institute, ve svém příspěvku podává rekapitulaci vývoje světové politiky klimatu od konce studené války. Podle jeho názoru již nyní existuje „široký vědecký konsenzus o tom, že klimatické změny způsobované člověkem existují a zrychlují se, přičemž řada prognózovaných důsledků již nastává“.¹⁵ Nehledě na to však dosud nebylo dosaženo uspokojivého pokroku při prosazování celosvětové politiky ochrany klimatu, který by v tomto směru zajistil udržitelný vývoj. V různých skupinách zemí přitom existují různé ekonomické, sociální, ale i kulturní a psychologické překážky, limitující možnosti přechodu k ekologičtějším zdrojům energie. „U průmyslových národů závisejí tyto možnosti v prvé řadě na společenských překážkách a na bariérách spočívajících ve způsobu chování, v tranzitivních ekonomikách jde především o racionalizaci cen, v rozvojových zemích závisejí do velké míry na zlepšeném přístupu k informacím, k pokročilým technologiím, k finančním zdrojům a ke vzdělání.“¹⁶ Ostré kritice je v příspěvku celkem pochopitelně vystaveno odstoupení USA, které jsou celosvětově zdaleka největším emitentem CO₂, od Kyotského protokolu. Kritizovány jsou však v tomto směru rovněž další vyspělé země, včetně členských států Evropské unie.

Velmi podobnou problematikou jako Ch. Flavin se ve svém příspěvku – *Udržitelná politika klimatu a emise CO₂: Selhala Global Governance? – zabývá rovněž Hans-Joachim Ziesing* z berlínského výzkumného ústavu DIW. Přitom dospívá rovněž k podobným závěrům o neudržitelnosti současného vývoje emisí skleníkových plynů, a to zejména pokud jde o jejich rozdělení mezi vyspělé a rozvojové státy.

Problematice obnovitelných zdrojů energie se věnuje *Hans-Josef Fell*, poslanec Spolkového sněmu a mluvčí poslanecké frakce Bündnis 90 / Die Grünen. Úplný přechod světové energetiky na obnovitelné zdroje je podle jeho názoru „rozhodující strategií pro zamezení celosvětové klimatické katastrofy“.¹⁷ S takto ostře formulovaným tvrzením bez uvedení jakéhokoli časového rámce lze pochopitelně polemizovat, avšak dlouhodobě lidstvu zřejmě nic jiného nezbyvá. Přechod na obnovitelné energetické zdroje bude mít podle autorova názoru vedle ochrany klimatu (která je nejdůležitějším motivem tohoto kroku) pozitivní vliv ještě na další velmi důležité a senzitivní oblasti (např. klasická ochrana životního prostředí, mezinárodní bezpečnost, vnitřní bezpečnost států či boj proti chudobě v rozvojových zemích).

H.-J. Fell se přimlouvá za vytvoření rámcových ekonomických podmínek pro využívání obnovitelných zdrojů energie ze strany států. Celkově je však zastáncem takových nástrojů, které se jen minimálně dotknou fungování tržního mechanismu. Přimlouvá se proto za takovou státní regulaci, „která se pokud možno obejde bez subvencí a aktérům dá

hodně prostoru na trhu“.¹⁸ V této souvislosti velmi pozitivně hodnotí řešení obsažená v německém zákonu o obnovitelných energiích.

Michael Müller, místopředseda poslanecké frakce SPD ve Spolkovém sněmu, se ve svém příspěvku, nazvaném *Udržitelnost – cesta k novému pokroku*, zabývá některými obecnějšími a teoretičtějšími aspekty udržitelnosti jako základního principu, jímž by se měla lidská civilizace ve svém dalším vývoji řídit. Tuto problematiku dává do souvislosti s dalšími fenomény, jako je globalizace či sociální stát a perspektivy jeho dalšího vývoje. Upozorňuje na to, že lidská civilizace dnes narazila „na ekologické hranice dosavadního růstu. Není pochyb o tom, že celosvětové rozšíření dnešní spotřeby energie a zdrojů, jakož i produkce odpadů průmyslových států by vedlo ke kolapsu.“¹⁹

Třetí tematický okruh recenzované publikace je věnován možnostem vzájemné spolupráce mezi odbory a NGOs, a to zejména v oblasti společného úsilí o vytvoření globálních regulačních mechanismů (čtyři příspěvky). V této části je tedy ve srovnání s předcházejícími menší pozornost věnována obecným problémům a vývojovým trendům současného světa a lidstva a větší pozornost naopak specifickým otázkám vzájemných vztahů uvedených dvou významných sociálních fenoménů. Jsou zde prezentovány jak názory odborů, tak i názory NGOs. Odborářské pozice vysvětluje mj. předseda odborové centrály IG Metall (a pravděpodobně v současné době nejvlivnější německý odborový představitel) Klaus Zwickel. Za NGOs je uveden příspěvek předsedkyně představenstva německé organizace WEED (World Economy, Environment and Development) Barbary Unmüßig. Lze říci, že všechny stati v této části se vyznačují vstřícnými přístupy a korektností představitelů obou stran. Zároveň zde však ani nejsou zamlčovány limity možností vzájemné spolupráce dané mj. odlišnými metodami práce a přístupy k některým otázkám.

Shrnutí výsledků celé konference a nejzajímavějších myšlenek podává na závěr (v osmi bodech) K. Lang. Jednoznačně zde vyjadřuje názor, že globální regulace, která bude podřízena ekologickým a sociálním cílům, je nevyhnutelná. Dále se vyslovuje pro radikální reformu Mezinárodního měnového fondu, Světové banky a Světové obchodní organizace (WTO), avšak nikoli pro jejich zrušení. Spolupráci mezi odbory a NGOs považuje za samozřejmost znamenající přínos pro obě strany.

Lze říci, že všechny příspěvky tvořící recenzovanou publikaci mají vysokou úroveň, některé z nich je možné označit za myšlenkově brilantní. Většina z nich vychází z ideových pozic kritiky neřízeného procesu globalizace, jež vychází z neoliberalních přístupů ke světovému hospodářství a k jeho regulaci či spíše neregulaci. Nehledě na to, že recenzent s ideovými východisky těchto kritiků většinou souhlasí, musí zároveň dodat, že v některých případech jsou jejich názory prezentované v publikaci možná až zbytečně vyhrocené a málo diferencované. Celková koncepce publikace, vycházející ze tří vzájemně souvisejících problémových okruhů, které všechny v realitě tvoří neopomenutelnou součást složité mozaiky současného globalizujícího se světa, je logická a účelná. V některých případech zde však dochází k určitému dílčímu tematickému překrývání příspěvků (např. u textů Ch. Flavina a H.-J. Ziesinga). Inspiraci a nové informace může podle mého názoru najít v knize každý, kdo se zajímá o problematiku globalizace a jejich krajně nerovnoměrných ekonomických i sociálních důsledků pro jednotlivé části světa, jakož i možných dramatických ekologických důsledků pro celé lidstvo.

Jan Hřích

¹ Podle svého základního programového zaměření je Otto-Brenner-Stiftung (viz též <http://www.Otto-Brenner-Stiftung.de>) mj.: „Jakožto fórum pro společenské diskurzy vázána cílem sociální spravedlnosti. Zvláštní zřetel je přitom brán na vyrovnávání mezi Východem a Západem.“ – Flavin, Christopher – Young, Brigitte – Scherrer, Christoph – Zwickel, Klaus u. a.: *Global Governance: Gewerkschaften und NGOs – Akteure für Gerechtigkeit und Solidarität*. Herausgegeben von der Otto-Brenner-Stiftung. 1. Aufl. Hamburg: VSA-Verlag, 2002, s. 4.

² Tamtéž, s. 8.

RECENZE

³ Viz tamtéž, např. s. 41–42 (Brigitte Young) či s. 45–46 (Nicola Bullard).

⁴ Tamtéž, s. 21.

⁵ Tamtéž, s. 30.

⁶ Viz tamtéž, s. 28.

⁷ Tamtéž, s. 25.

⁸ Tamtéž, s. 27.

⁹ Tamtéž, s. 38 (citována Susan George).

¹⁰ Tamtéž, s. 36.

¹¹ Tamtéž, s. 45.

¹² Tamtéž, s. 46.

¹³ Tamtéž, s. 50.

¹⁴ Viz tamtéž, s. 58.

¹⁵ Tamtéž, s. 82.

¹⁶ Tamtéž, s. 84.

¹⁷ Tamtéž, s. 101.

¹⁸ Tamtéž, s. 103.

¹⁹ Tamtéž, s. 108.